Toshkent zilzilasiga 55 yil

Toshkent zilzilasi 1966-yil 26-aprelda mahalliy vaqt bilan soat 5 dan 22 daqiqa 52 sekund o’tganda sodir bo’lgan.

Zilziladan so’ng darhol Ittifoqning davlat va hukumat rahbarlari L.I. Brejnev, A.N.Kosigin va bir qator Vazirlar Toshkentga kelgan. Ittifoq darajasidagi hukumat komissiyasi tashkil etilgan.

O’zbekiston rahbariyatining 1966-yil 11-maydagi topshirig’iga binoan O’zbekiston geologiya tashkilotlari vakillaridan iborat komissiya tuzildi (X.T. Tulyaganov, V.G. Garkovets, G.A. Mavlyanov va hokazo). Komissiya hududni geologik va geofizik jihatdan o’rganish holatini tavsiflab, kelgusidagi tadqiqotlar dasturini bayon etdi.

O’zbekiston hukumatining 1966-yil 31-avgustdagi 449-sonli "O’zbekistonda seysmologiya va seysmotektonika sohasida ilmiy tadqiqotlarni mustahkamlash chora-tadbirlari to’g’risida"gi qarori va Fanlar akademiyasining 1966-yil 23-sentyabrdagi 19-sonli buyrug’i bilan O’zbekiston Fanlar akademiyasi tizimida Seysmologiya instituti tashkil etildi.

Ixtisoslashtirilgan institutning tashkil etilishi seysmologik tadqiqotlarning tematik va moddiy-texnik bazasini jamlash va kengaytirish imkonini berdi.

Yangi tashkil etilgan institutning asosiy vazifasi aholi va hududlarni seysmik xavflardan himoya qilish chora-tadbirlarining ilmiy asoslarini yaratish va ishlab chiqishdan iborat edi. Uning ilmiy faoliyatining ustuvor yo’nalishlari seysmik xavflilikni kompleks baholash va rayonlashtirish usullarini ishlab chiqish hamda zilzilani prognoz qilishning ilmiy-uslubiy asoslarini yaratish sifatida belgilandi. O’zbekistonda seysmologiyani rivojlantirish bo’yicha ishlab chiqilgan dasturga geologik-tektonik, geofizik, gidrogeologik, geodezik, geodinamik tadqiqotlar, tog’ jinslarini buzilish jarayonlarini matematik va fizik modellashtirish, zilzilalarning informatsion darakchilarini tabiiy maydonlar tafovutlarida qidirish majmuasi kiritilgan. Uni amalga oshirish jarayonida seysmologik tadqiqotlarni yanada rivojlantirishning fundamental asosini belgilab beruvchi qator fundamental natijalar olindi.

Zilzilani prognoz qilish muammosining rivojlantirishga katta hissa qo’shgan o’zbek seysmologlari tomonidan zilzila tayyorlash jarayonlaridan kelib chiqqan noma’lum tabiiy hodisalar:

- zilzila paytida yer osti suvining gaz tarkibi va tarkibidagi o’zgarishlar;

- zilzila tayyorlanishining yakuniy bosqichida elektromagnit nurlanish;

- zilzila epitsentrida ionosfera qatlamlarining modifikatsiyalanishi.

Ular dunyoning ko’plab mamlakatlarida geofizik isbotlarni munosib tan oldilar.

So’nggi o’n yillikda Institut olimlari zilzila manbalari modellari va atrof-muhitning seysmik ta’sirga javob berishlari asosida yangi metodologiya va umumiy seysmik rayonlashtirish xaritasini ishlab chiqdilar. Zilzilaning tayyorlanish jarayonlarining geofizik modeli yaratildi.

Ilgari noma’lum bo’lgan tabiiy hodisa aniqlandi - yaqinlashib kelayotgan zilzila hududida deformatsiyalarning kuchayishi, seysmik maydonlarning axborot xarakteristikalari kompleksining statistik tasnifi asosida zilzilani o’rta muddatli bashorat qilish usuli ishlab chiqildi.

Institut xodimlari tomonidan 2020-yil 30-iyuldagi "O’zbekiston Respublikasi aholisi va hududlarining seysmik xavfsizligini ta’minlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to’g’risida"gi PQ-4794-sonli muhim Prezident qarori ijrosi yuzasidan faol ish olib borilmoqda.

Davlat vazifasiga muvofiq, bosqichma-bosqich amalga oshirish uchun yer qobig’ining deformattsion holatidagi o’zgarishlarni kuzatish metodikasi ishlab chiqilmoqda. Shu bilan birga O’zbekistonda seysmologiyaning 2030-yilgacha rivojlanish kontsepsiyasi bo’yicha zilzilalarni prognoz qilish muammosi, turli darajadagi seysmiklikning tabiati va o’zaro bog’liqligi, shuningdek, seysmogen jarayonlarni namoyon etish qonunlari va mexanizmlari, geoekologiyani baholash va rayonlashtirish va kuchli zilzila xavfi bo’yicha bilimlarni chuqurlashtirishga qaratilgan istiqbolli fundamental va amaliy muammolarni hal etishni nazarda tutadi.

FA Seysmologiya instituti
Seysmogen jarayonlar fizikasi laboratoriyasi
yetakchi ilmiy xodimi S.X.Maksudov,
katta ilmiy xodimi V.R.Yusupov.